

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства
щодо формування державної політики
у сфері соціального захисту ветеранів та членів їхніх сімей з
урахуванням досвіду законодавчого регулювання
соціальної підтримки ветеранів у США, Державі Ізраїль,
Великій Британії, Канаді та Республіці Хорватія*

Анотація. Парламентське дослідження присвячене концептуальним питанням формування засад нової ветеранської політики України та напрямам оновлення законодавства, яке забезпечуватиме її реалізацію. Увагу акцентовано на досвіді законодавчого регулювання заходів соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей у США, Державі Ізраїлі, Великій Британії, Канаді та Республіці Хорватія. Досліджено основні соціальні гарантії, види житлових пільг, особливості надання медичних послуг та психологічної допомоги ветеранам війни. Виокремлено систему заходів адаптації ветеранів до цивільного життя.

Вступ.

Питання соціального та правового захисту військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей, а також сімей загиблих Захисників України належать до пріоритетних і потребують належного реагування від органів державної влади з метою формування та реалізації нової ветеранської політики¹. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» є одним з основних законодавчих актів України. Утім, його положення не повною мірою відображають сучасний стан та інтереси держави у контексті внутрішньої політики. У Верховній Раді України на розгляді знаходиться законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо засад внутрішньої політики у сфері формування державної ветеранської політики»². Його положення передбачають розширення засад внутрішньої державної політики заходами забезпечення формування державної ветеранської політики, систему переходу із військової служби до цивільного життя та забезпечення доступним житлом ветеранів війни.

До 2014 року система соціального захисту в Україні будувалася за зразком «радянської» моделі, тобто за метою та способом організації соціальної підтримки ветеранів війни як пільгоорієнтованих громадян. За оцінками правозахисних організацій, система соціального захисту все ще залишається застарілою й такою, що не відповідає реальним потребам ветеранів. Слід погодитися, що одним категоріям захисників держава має забезпечити гідну старість, а іншим – дати

---

¹ Ветеранська політика – управління людськими ресурсами в безпековій та оборонній сфері, яке включає заходи щодо надання захисту і гарантії ветеранам – учасникам бойових дій, членам їхніх родин, членам родин загиблих Захисників. URL:<https://www.if.gov.ua/news/v-ukrayini-sformuyut-novu-veteransku-politiku-laputina> (дата звернення: 22.06.2023).

² Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо засад внутрішньої політики у сфері формування державної ветеранської політики: проект Закону України (реєстр. № 8036 від 15.09.2022). URL:<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40475> (дата звернення: 22.06.2023).

можливість для саморозвитку, навчання та сприяти поверненню до цивільного життя³. Значна кількість пільг обумовлює проблеми їх фінансового забезпечення.

Норми законодавства про соціальний та правовий захист ветеранів потребують оновлення. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» встановлює низку соціальних пільг, частина яких є неактуальними. Ухвалений у 1993 році, зазначений Закон підлягає системному удосконаленню, адже внесені до нього зміни є точковими та некомплексними. Форми і види соціального забезпечення, сучасні програми соціальної підтримки ветеранів мають передбачати не тільки заходи медичної та психологічної реабілітації, а й профілактичні (запобіжні) заходи. Так, проектом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо медичного обслуговування ветеранів війни»⁴ пропонується передбачити право ветерана війни на безоплатні профілактичні медичні огляди не рідше одного разу на рік.

Іншим чинником оновлення концептуальних підходів законодавства та формування ветеранської політики є поява нових категорій суб'єктів, на яких поширюються норми про соціальний захист ветеранів війни. Починаючи з 24 лютого 2022 року, кількість тих, хто став на захист України зі зброєю в руках, істотно зростає. До категорії «учасник бойових дій» віднесено бійців територіальної оборони, бійців добровольчих формувань територіальних громад та запроваджено окрему категорію осіб, на яких поширюються положення Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» – «члени родин загиблих (померлих) Захисників України».

Міністерством у справах ветеранів України (спільно з Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Експертною радою науковців та представниками силових відомств) проводиться аналіз законодавства про соціальні пільги й допомоги ветеранам війни, членам загиблих (померлих) ветеранів війни та родинам загиблих (померлих) Захисників України⁵. За результатами моніторингу законодавства, зокрема нормативних положень 6 законів і 179 підзаконних нормативно-правових актів, планується оновлення законодавства про соціальний захист ветеранів. Такий концептуально правильний підхід заслуговує на підтримку. Слушним є також звернення до досвіду законодавчого регулювання соціальної підтримки ветеранів у зарубіжних державах та аналіз практик їх реалізації.

Основна частина.

У зарубіжних державах норми щодо соціальних пільг ветеранів, здебільшого, містяться у законах, що стосуються статусу військовослужбовців, наприклад:

---

³ Новий проект закону про статус ветеранів та гарантії їх соціального захисту. URL: <https://legal100.org.ua/noviy-zakon-pro-status-veteraniv/> (дата звернення: 23.06.2023).

⁴ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо медичного обслуговування ветеранів війни: проект Закону України (реєстр. № 8318 від 29.12.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41095> (дата звернення: 23.06.2023).

⁵ Міністерство у справах ветеранів України готує новий законопроект щодо соціальної підтримки Захисників України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news> (дата звернення: 22.06.2023).

закони про військову службу; накази про збройні сили; військові статuti; відомчі інструкції тощо. Спеціальні заходи підтримки ветеранів, зокрема психологічна допомога або освітні програми, передбачаються окремими нормативно-правовими актами. Самостійну законодавчу регламентацію мають заходи соціального захисту ветеранів з інвалідністю, у тому числі гарантії та компенсації за отримані травми під час військової служби.

Прикладом держави з ефективною системою підтримки ветеранів є **США**. Статус ветерана мають особи, які проходили військову службу в одному з підрозділів Збройних сил США та були звільнені з військової служби за інших умов, ніж «без честі» (dishonorable)⁶. Система державної підтримки ветеранів передбачена для всіх військовослужбовців, незалежно від їхнього бойового досвіду, участі у воєнних конфліктах, роду військ, віку, статі тощо. Законодавство про Збройні сили США є кодифікованим. Норми Єдиного кодексу військової юстиції (Uniform Code of Military Justice, UCMJ) поширюються на всі види та роди військ США. Правовий статус військових, резервістів, військових національної гвардії, військових у відставці, пенсіонерів регулярного та резервного складу збройних сил, у тому числі осіб, які були учасниками збройних сил у польових умовах, під час оголошення війни або надзвичайної військової операції⁷, визначається нормами зазначеного Кодексу. У випадку вчинення ветераном правопорушення до нього застосовуються норми військової юстиції. Як додатковий вид покарання, ветеран може бути позбавлений пільг та привілеїв.

Відповідно до законодавства **Великої Британії** ветераном визнається особа, яка прослужила принаймні один день у Збройних Силах Його Величності (регулярних або резервних) або в екіпажі морських суден торгового флоту, які брали участь у визначених законодавством військових операціях⁸. Специфіка діяльності збройних сил має певні політичні та територіальні особливості, наприклад, наявність окремого роду військ – медичні війська⁹, а основним законодавчим актом є Угода про Збройні Сили (далі – Угода), відповідно до якої розробляються стратегії ветеранської політики¹⁰. Щороку звіти про виконання Угоди складаються Міністерством оборони та Радою ветеранів, в яких надається оцінка ефективності діяльності структур, спрямованих на надання послуг ветеранам.

---

⁶ United States Code, Title 38, Section 101 (2). URL: https://www.ssa.gov/OP_Home/comp2/D-USC-38.html (дата звернення: 20.06.2023).

⁷ 10 U.S. Code § 802 - Art. 2. Persons subject to this chapter. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/802> (дата звернення: 20.06.2023).

⁸ Support for UK Veterans. The Commons Library, 2022. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7693/CBP-7693.pdf> (дата звернення: 20.06.2023).

⁹ Британські війська. Британська армія. Сухопутні війська Великої Британії. URL: <https://bolcheknig.uk/terms/britanskie-voiska-britanskaya-armiya-suhoputnye-voiska-velikobritanii/> (дата звернення: 20.06.2023).

¹⁰ The strategy for our veterans. valued. contributing. supported. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans (дата звернення: 20.06.2023).

Закон *Канади* про благополуччя ветеранів¹¹ визначає ветеранами колишніх військовослужбовців Збройних сил Канади – офіцерів і сержантів, які отримали звання відповідно до Закону про національну оборону¹². Звання сержант мають особи, окрім офіцерів, які перебувають на службі або які, відповідно до законів, прикріплені чи відряджені іншим чином, ніж офіцери, до Збройних сил Канади.

Згідно з оновленою редакцією Закону *Держави Ізраїль* про військову службу від 1986 р.¹³ всі громадяни, включаючи тих, хто має подвійне громадянство та проживає в іншій державі, а також всі постійні мешканці після досягнення 18 років підлягають призову на службу до Армії оборони Ізраїлю (івр. לְיִשְׂרָאֵל הַהַגָּנָה צְבָא – Цва хаганá ле-ісраель). Передбачені такі види обов’язкової військової служби: строкова для чоловіків – 32 місяці, для жінок – 24 місяці (тривалість служби може щороку мінімально змінюватися); служба у резерві (активна служба у резерві (івр. שירות מילואים – «Шерут Мілуім Паїль») триває до досягнення резервістом віку 55 років для чоловіків і 50 років для жінок)¹⁴. Окремою є категорія військовослужбовців – це надстроковики, які служать на добровільних засадах за контрактом. Після демобілізації їм надаються соціальні гарантії щодо професійного навчання та працевлаштування.

Законодавство *Республіки Хорватія* як держави – члена Європейського Союзу представляє особливий інтерес, оскільки на території країни відбувався військовий конфлікт, а законодавство з питань забезпечення прав ветеранів є найсучаснішим щодо соціального захисту ветеранів війни. Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх родин¹⁵ визначає ветеранами осіб, які брали участь у захисті незалежності, територіальної цілісності та суверенітету Республіки Хорватія як учасники Збройних сил Республіки Хорватія або збройних формувань Національної оборони, та які брали участь у активній фазі Хорватської Вітчизняної війни (30 липня 1991 – 31 грудня 1991) і протягом всієї її тривалості (5 серпня 1990 – 30 червня 1996). Права ветеранів поширюються на членів їхніх сімей у випадку, якщо особа загинула на війні.

Враховуючи відмінності у законодавстві зарубіжних держав щодо визначення базової категорії «ветеран» та організаційно-правових засад публічної політики у сфері захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, в аналітичній записці проаналізовані законодавчі положення США, Держави Ізраїль, Великої Британії,

---

¹¹ Veterans Well-being Act. S.C. 2005, с. 21. Assented to 2005-05-13. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-16.8/page-1.html> (дата звернення: 19.06.2023).

¹² National Defence Act. R.S.C., 1985, с. N-5. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/N-5/page-1.html> (дата звернення: 19.06.2023).

¹³ תשמ"ו, 1986 חוק שירות חוק 1986 Закон про військову службу (1986 р.) URL: https://www.gov.il/blob/Folder/service/registration_and_regulation_of_idf_status/he/ServiceRecognizedNationalTargets (дата звернення: 21.06.2023).

¹⁴ Сербіна М. Прогресивні моделі світових армій. Як досвід США, Ізраїлю та Швейцарії може знадобиться Україні. URL: <https://thepage.ua/politics/armii-ssha-izrailya-i-shvejcarii-chislennost-zarplata-i-gendernoe-ravenstvo> (дата звернення: 21.06.2023).

¹⁵ Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji NN 121/17, 98/19, 84/21 na snazi od 31.07.2021. URL: <https://www.zakon.hr/z/973/Zakon-o-hrvatskim-braniteljima-iz-Domovinskog-rata-i-%C4%8Dlanovima-njihovih-obitelji-> (дата звернення: 21.06.2023).

Канади та Республіки Хорватія щодо соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей у відповідності до основних заходів, врегулювання або оновлення врегулювання яких передбачається у межах реформування законодавства України про соціальний захист ветеранів війни. Так, за пропозиціями Міністерства у справах ветеранів України у новій державній ветеранській політиці мають бути передбачені безпекова, економічна, соціальна та міжнародна складові. Економічна складова передбачає заходи сприяння працевлаштуванню, організації ветеранського бізнесу, отримання цивільної спеціальності тощо. Соціальна складова – це єдина система обліку отриманих послуг ветераном; підтримка фізичного та ментального здоров'я; адаптація до цивільного життя, інтеграція в суспільство, родину, громаду, трудові колективи; підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів родин загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; забезпечення житлом (перехідний період)¹⁶.

Розробка системи переходу ветеранів із військової служби передбачає інституційну реформу. У Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів підготовлено «дорожню карту» такого переходу, а саме: заходи із забезпечення економічної незалежності (працевлаштування, професійне навчання, освіта та підтримка самозайнятості); встановлення соціальних пілг для вразливих категорій; надання житла, медичних послуг¹⁷.

Організація соціального та медичного захисту ветеранів. Види пілг. Психологічна реабілітація та допомога.

У США Міністерство у справах ветеранів (US Department of Veterans Affairs)¹⁸ відповідає за консолідацію та координацію діяльності у сфері соціального й медичного захисту ветеранів військової служби та їх утриманців. Міністерство складається з трьох головних підрозділів: Адміністрація з питань пілг для ветеранів (VBA), Адміністрація у справах охорони здоров'я ветеранів (VHA) та Адміністрація у справах поховань (NSA)¹⁹. Адміністрація з охорони здоров'я ветеранів (VHA)²⁰ – це інтегрована система охорони здоров'я, що забезпечує надання медичної допомоги ветеранам в 1298 закладах охорони здоров'я, включаючи 171 медичний центр і 1113 амбулаторних закладів різного рівня складності (амбулаторні клініки VHA), призначених для більше ніж 9 мільйонів

---

¹⁶ За матеріалами форуму «Повага. Досвід. Перспектива», присвяченого діалогу про потреби ветеранів. Київ, 27 червня 2023 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3728119-o-1300-forum-prisvacenij-dialogu-pro-potrebi-veteraniv.html> (дата звернення: 30.06.2023).

¹⁷ Рекомендації учасників слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему: «Інструменти суспільної підтримки ветеранів – учасників бойових дій у післявоєнний період» (Протокол № 147 від 05.04.2023). URL: <https://komspip.rada.gov.ua/uploads/documents/31763.pdf> (дата звернення: 30.06.2023).

¹⁸ Public Law 100-527, October, 25, 1988 (An Act To establish the Veterans' Administration as an executive department, and for other purposes). URL: <https://www.congress.gov/100/statute/STATUTE-102/STATUTE-102-Pg2635.pdf> (дата звернення: 22.06.2023).

¹⁹ Department of Veterans Affairs, Functional Organization Manual, Version 6, Office of Enterprise Integration Office of Policy and Interagency. URL: <https://www.usgovernmentmanual.gov/Agency> (дата звернення: 21.06.2023).

²⁰ Department of Veterans Affairs/Veterans Health Administration. URL: <https://www.va.gov/health/aboutVHA.asp> (дата звернення: 21.06.2023).

ветеранів, які входять до програми охорони здоров'я Міністерства. Медичні центри ВНА надають послуги, включаючи стандартні медичні процедури: хірургія, реанімація, психічне здоров'я, ортопедія, фармацевтика, радіологія та фізіотерапія. До додаткових спеціалізованих послуг віднесено: аудіологію та логопедію, дерматологію, стоматологію, геріатрію, неврологію, онкологію, протезування, урологію й офтальмологію. Деякі медичні центри здійснюють трансплантацію органів та проводять пластичну хірургію. У кожному медичному центрі працюють адвокати, які допомагають вирішувати будь-які питання, пов'язані з медичним обслуговуванням ветеранів та членів їхніх сімей.

Адміністрація з питань пільг для ветеранів (VBA)²¹ забезпечує надання пільг і послуг для ветеранів та їхніх родин. Функціонують різні офіси, включаючи: компенсаційну службу (забезпечує надання компенсацій у випадку втрати працездатності та неоподатованої грошової допомоги, яка виплачується ветеранам з обмеженими можливостями, які зазнали захворювання або травму, пов'язану з військовою службою); офіс пенсійного та фідучіарного обслуговування (забезпечує надання ветеранської пенсії, пенсії у разі смерті годувальника та компенсації на утримання. Офіс забезпечує захист (правовий супровід) виплат для найуразливіших осіб, які через хворобу, травму або похилий вік не можуть самостійно керувати своїми фінансовими ресурсами); службу страхування (впроваджує програми страхування життя та фінансової безпеки для військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин; додаткові програми забезпечення захисту й підтримки у випадку непередбачених обставин); освітню службу (забезпечує реалізацію освітніх та навчальних програм для ветеранів та їхніх утриманців, у тому числі з професійного розвитку та перекваліфікації); службу гарантування позик (здійснює нагляд за програмою гарантованих позик на житло, підтримку і контроль за наданням грантів на спеціально пристосоване житло для ветеранів із важкими обмеженими можливостями).

У *Державі Ізраїль* під егідою Міністерства оборони створено Управління і фонд допомоги солдатам, які звільнилися з військової служби, для їхньої інтеграції до цивільного життя²². Згідно із Законом про інтеграцію демобілізованих військових²³ їм надаються різноманітні послуги протягом п'яти років після звільнення зі строкової служби (деяким категоріям – протягом десяти років). Основні напрями діяльності Фонду: консультування та персональний супровід після звільнення зі служби; допомога у працевлаштуванні; управління і контроль за депозитними рахунками, які відкриває Фонд; надання грантів при звільненні; надання позик на житло; фінансування відкриття нового бізнесу тощо. Законодавство Держави Ізраїль встановлює низку «специфічних» пільг і виплат –

---

²¹ Department of Veterans Affairs / Veterans Benefits Administration. URL: <https://benefits.va.gov/BENEFITS/about.asp> (дата звернення: 24.06.2023).

²² משרד הביטחון, מדינת ישראל, URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/Pages/default.aspx#carousel-header> (дата звернення: 27.06.2023).

²³ חוק קליטת חיילים משוחררים, תשנ"ד-1994. URL: https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/150_023.htm (дата звернення: 27.06.2023).

грошовий подарунок при демобілізації («маанак шіхрур»), особистий депозит та грант тощо.

Грант є універсальним та автоматичним платежем, який перераховується на банківський рахунок протягом 60 днів після звільнення й може використовуватися для будь-яких потреб²⁴. Особистий депозит є грошовою сумою, яка стає доступною при звільненні зі строкової служби після чотирнадцятого дня. Цей депозит може бути використаний на шість цілей: одруження; професійне навчання; академічне навчання для отримання вищої освіти, тобто бакалаврського або магістерського ступеня; придбання квартири, будинку або земельної ділянки для будівництва житла; фінансування практичних уроків водіння для всіх типів транспортних засобів у визнаних Міністерством транспорту автошколах; відкриття нового бізнесу самостійно або вступ у товариство, або заснування товариства з обмеженою відповідальністю. Після п'яти років з дати закінчення обов'язкової служби залишок депозиту автоматично перераховується на банківський рахунок особи та може використовуватися на будь-які цілі. Депозит є особистим і не може бути переданим, обтяженим або вилученим будь-яким способом, але може успадковуватися. Депозитні гроші не можуть бути використані за межами території Держави Ізраїль²⁵.

Фонд надає особисті консультації військовослужбовцям протягом 6 місяців до закінчення строкової служби і протягом 5 років після звільнення. Основна мета – надання необхідної інформації демобілізованим про їхні права, пільги та переваги. Фонд надає допомогу в реалізації цих пільг шляхом особистого супроводу²⁶.

Медичне забезпечення військовослужбовців у Державі Ізраїль надається відповідно до умов, передбачених статтями 55–60 Закону про державне медичне страхування²⁷. Армія оборони Ізраїлю сплачує внески на медичне страхування за кожного військовослужбовця. Після звільнення з військової служби військово медичне обслуговування припиняється. Оскільки медичне страхування є обов'язковим у державі, особи, які звільнені з військової служби, повертаються до цивільних медичних страхових кас або користуються послугами державної страхової медицини. Якщо військовослужбовець був звільнений із військової служби за станом здоров'я та припинив військову службу до середини строку, він має право на одержання медичних послуг за рахунок каси здоров'я, до якої він належав під час проходження військової служби.

Члени сімей загиблих унаслідок ворожих дій військовослужбовців мають право на компенсацію, реабілітацію та різні соціальні пільги, які пов'язані із

---

²⁴ משרד הביטחון, ישראל, מדינת ישראל URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/Grant/Pages/default.aspx> (дата звернення: 27.06.2023).

²⁵ פיקדון אישי עד 5 שנים מסיום השירות/מדינת ישראל, משרד הביטחון. URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/PikadonUpTo5/Pages/default.aspx> (дата звернення: 27.06.2023).

²⁶ משרד הביטחון, ישראל, מדינת ישראל URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/yeutsvehechven/Pages/beleshachotmechoziyot.aspx> (дата звернення 27.06.2023).

²⁷ חוק ביטוח בריאות ממלכתי, תשנ"ד-1994 URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/036_001.htm#Seif68 (дата звернення: 27.06.2023).

забезпеченням прожиткового мінімуму. Закон про сім'ї військовослужбовців, які загинули у війні²⁸, визначає умови надання послуг і допомоги, а саме: компенсаційних виплат, фінансової підтримки, медичної реабілітації, освітніх пілґ, житлових пілґ тощо. Розмір і види допомоги можуть варіюватися залежно від потреб і статусу членів сімей загиблих військовослужбовців у війні.

У *Великій Британії* основною є система соціальної адаптації громадян, які покинули військову службу, що діє відповідно до Угоди Збройних сил (The Armed Forces Covenant)²⁹ та складається з двох основних структурних елементів: заходи для успішного переходу від військової служби до цивільного життя й послуги підтримки, які надаються протягом усього життя демобілізованим військовослужбовцям (ветеранам). Міністерство оборони несе основну відповідальність за забезпечення цих послуг. Для контролю та реалізації їх надання створена Служба адаптації військовослужбовців (Defence Transition Services, DTS)³⁰. Адаптація включає різноманітні заходи: навчання за навчальними програмами для отримання освіти; отримання пілґ, пов'язаних з освітою; участь у спеціальних програмах з охорони здоров'я; направлення на відповідну роботу або надання підтримки при працевлаштуванні, включаючи професійну підготовку та допомогу у пошуку роботи; отримання інформаційних консультацій щодо житлових питань; фінансове управління.

Існує диференціація щодо заходів підтримки залежно від тривалості проходження військової служби. Отримувачі послуг поділені на дві групи: ті, хто прослужив менше 4 років; ті, хто прослужив 4 роки та більше. Особлива увага приділяється тим, хто прослужив понад 4 роки. Фінансову підтримку мережі установ, що надають послуги ветеранам, забезпечує Трастовий фонд Угоди про Збройні Сили (The Armed Forces Covenant Fund Trust), який є виконавчим позарегламентним органом, заснованим у 2015 році і підпорядкованим Міністерству оборони. Фонд щороку отримує 10 мільйонів фунтів стерлінгів для реалізації грантових програм на всій території Великої Британії, які спрямовані на підтримку спільноти збройних сил, включаючи ветеранів, їхніх опікунів і родини.

У випадку потреби у медичній реабілітації ветерани можуть скористатися послугами медичних закладів (DMS), отримати первинну медичну допомогу (PCRF) та здійснювати лікування в регіональних реабілітаційних відділеннях (RRU)³¹. RRU надає медичну реабілітацію після отримання серйозних травм. В інших випадках ветерани, немобілізовані резервісти, члени їхніх сімей й

---

²⁸ Закон про сім'ї військовослужбовців, які загинули у війні (1950 р.) תגמולים) במערכה שנספו חיילים משפחות חוק (1950). URL: https://www.btl.gov.il/Laws1/00_0044_000000.pdf (дата звернення: 27.06.2023).

²⁹ Armed Forces Covenant. URL: <https://www.armedforcescovenant.gov.uk/> (дата звернення: 27.06.2023).

³⁰ Help for service leavers from Defence Transition Services. Ministry of Defence and Veterans UK.2020. URL: <https://www.gov.uk/guidance/help-and-support-for-service-leavers-and-their-families>. (дата звернення: 28.06.2023).

³¹ Healthcare for armed forces serving personnel. National Health Service Official Website. URL: <https://www.england.nhs.uk/commissioning/armed-forces/> (дата звернення: 26.06.2023).

опікуни мають доступ до широкого спектру спеціалізованих медичних послуг³² та підтримки, наданої системою охорони здоров'я (NHS) Великої Британії, яка включає лікування та догляд осіб з різними проблемами здоров'я.

У *Канаді* в 2006 році набрав чинності Закон про відновлення та компенсацію військовим Збройних сил Канади і ветеранам (більш відомий як Нова хартія ветеранів (NVC)). Законом запроваджено новий підхід до надання допомоги особам, які постраждали під час виконання службових обов'язків у лавах Збройних сил Канади. Закон передбачає заходи посиленої допомоги для тих, хто звільняється зі служби за медичними показниками³³. На виконання положень Нової хартії ветеранів розроблені програми: «Підтримка доходів Збройних сил Канади», «Додаткова компенсація за біль і страждання», «Пільги по інвалідності». Служба підтримки доходів Збройних сил Канади надає неоподатковувану щомісячну допомогу малозабезпеченим ветеранам. Таку допомогу може отримувати дитина, яка перебуває або перебувала на утриманні (у разі якщо дитина пережила годувальника)³⁴. Розмір допомоги залежить від доходу та сімейного стану ветерана (неодружений, одружений, якщо є діти, інші утриманці). Додаткова компенсація за біль і страждання³⁵ (виплати у разі, якщо травма значно перешкоджає повноцінному життю) – це неоподатковувана щомісячна виплата, яка є компенсацією за втрату працездатності у зв'язку зі службою. Кожен заявник проходить індивідуальну оцінку, яка визначає рівень перешкоди й тяжкість інвалідності та впливає на розмір допомоги³⁶. Допомога по інвалідності³⁷ – це фінансова винагорода для військових Збройних сил Канади та ветеранів, які мають хворобу або травму, пов'язану із військовою службою. Фінансову допомогу призначають одноразово або щорічно протягом кількох років.

Програма допомоги ветеранам війни (WVA)³⁸ (Друга світова та Корейська війни) передбачає виплату допомоги малозабезпеченим ветеранам Канади (включно торговельний флот) або ветеранам союзників Другої світової війни, або Корейської війни. Деякі провінції можуть встановлювати власні додаткові пільги

---

³² Veterans, service leavers, and non-mobilised reservists. Official National Health Service. URL: <https://www.nhs.uk/nhs-services/armed-forces-community/veterans-service-leavers-non-mobilised-reservists> (дата звернення: 26.06.2023).

³³ The New Veterans Charter: Developments Since Its Adoption in 2006. URL: https://lop.parl.ca/sites/PublicWebsite/default/en_CA/ResearchPublications/201808E#a1 (дата звернення: 19.06.2023).

³⁴ Canadian Forces Income Support – Survivors. Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/family-caregiver/financial-programs-services/canadian-forces-income-support-survivors> (дата звернення: 19.06.2023).

³⁵ Additional Pain and Suffering Compensation – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/financial-support/compensation-illness-injury/additional-pain-suffering> (дата звернення: 19.06.2023).

³⁶ Rates – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/resources/rates#apsc> (дата звернення: 19.06.2023).

³⁷ Disability benefits – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/health-support/physical-health-and-wellness/compensation-illness-injury/disability-benefits> (дата звернення: 19.06.2023).

³⁸ War Veterans Allowance – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/financial-support/income-support/war-veterans-allowance> (дата звернення: 19.06.2023).

або надавати допомогу ветеранам війни. Наприклад, у провінції Онтаріо функціонує Комісія допомоги ветеранам³⁹. Зазначена Комісія запроваджує програми фінансової допомоги ветеранам розміром до 2000 канадських доларів протягом 12-місячного періоду на сім'ю. Якщо обоє з подружжя є ветеранами, кожен має право на отримання до 2000 канадських доларів. Комісія також запроваджує програми фінансової допомоги для компенсації витрат ветеранів. Уряд Канади фінансує програми допомоги у зв'язку зі смертю ветерана, які доступні для членів його сім'ї (подружжя, сімейні партнери та діти, які перебувають на утриманні)⁴⁰.

Медичні послуги в Канаді надаються через програми провінцій та відповідні системи охорони здоров'я. На федеральному рівні діє кілька програм, спрямованих на допомогу ветеранам, які потребують додаткового медичного обслуговування. Програма пільг на лікування⁴¹ передбачає надання медичних послуг для ветерана на підставі медичної картки Управління ветеранів Канади, яку можна використовувати і на рівні провінції, щоб отримати доступ до додаткових послуг. Зазначена картка забезпечує покриття різноманітних медичних та лікарських послуг, зокрема: медсестер; лікарів-спеціалістів (включаючи психіатричні практики); використання медичного обладнання; протезування тощо. Інші програми, які передбачають додаткові покриття медичних послуг, функціонують на підставі дії частини I Правил охорони здоров'я ветеранів (SOR/90-594)⁴². Канадська система охорони здоров'я фінансується державою, але покриваються не всі медичні послуги та лікування. Так, довгострокова послуга догляду не охоплюється системою охорони здоров'я. У цьому випадку ветерани користуються програмою «Довгостроковий догляд»⁴³. Максимальна місячна сума на проживання та харчування ветерана становить 1059 канадських доларів. Процесом оцінки та допуском до закладів, які надають довгостроковий догляд, керують провінційні, регіональні або місцеві органи охорони здоров'я.

Законодавство *Республіки Хорватія* передбачає низку додаткових соціальних гарантій для ветеранів, порядок надання яких визначений Законом про права хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей. Зазначеним актом встановлено, зокрема, право на: пенсійне страхування, компенсацію внаслідок тілесних ушкоджень, допомогу внаслідок втрати/зникнення через війну члена сім'ї, допомогу на житло та працевлаштування, освітні пільги тощо.

---

³⁹ Soldiers' Aid Commission – Government of Ontario. URL: <https://www.ontario.ca/page/soldiers-aid-commission> (дата звернення: 19.06.2023).

⁴⁰ Financial support and services for veterans – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/financial-support> (дата звернення: 19.06.2023).

⁴¹ Treatment benefits – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/financial-support/medical-costs/treatment-benefits> (дата звернення: 19.06.2023).

⁴² Health Care Benefits – Veterans Health Care Regulations (SOR/90-594). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/sor-90-594/page-2.html> (дата звернення: 19.06.2023).

⁴³ Long-term care – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/health-support/physical-health-and-wellness/long-term-care> (дата звернення: 19.06.2023).

Особливості реалізації права ветеранів на обов'язкове медичне страхування обумовлені статусом ветерана. Через специфічні проблеми зі здоров'ям та тяжкі травматичні наслідки війни ветерани виокремлені у системі медичного страхування як вразлива група, яка заслуговує пріоритетного статусу щодо надання допомоги національними установами охорони здоров'я. Ветерани мають право на вищі стандарти послуг у системі охорони здоров'я Республіки Хорватія, залежно від ступеня їхньої інвалідності та потреб у здоров'ї. Такі послуги додатково фінансуються Міністерством у справах хорватських ветеранів. Із метою запобігання захворюванням, зменшення кількості передчасних смертей і порушень внаслідок серцево-судинних та інших хронічних неінфекційних й онкологічних захворювань, підвищення можливості одужання й продовження тривалості та якості життя Міністерство у справах хорватських ветеранів забезпечує виконання програм профілактичного медичного огляду⁴⁴ і фінансує медичну реабілітацію хорватських ветеранів у лікарнях. Наприклад, у межах медичної реабілітації може бути передбачена гіпербарична киснева терапія для ветеранів з інвалідністю І групи та інших груп меншого ступеня ушкодження, які потребують такої терапії за рекомендацією лікаря-спеціаліста. Для особливо вразливої групи хорватських ветеранів, які серйозно страждають від прогресуючих хронічних і злоякісних захворювань, держава забезпечує тривале лікування з посиленням доглядом.

Важливою складовою системи соціального захисту ветеранів є психологічна реабілітація. За міжнародною статистикою кожен п'ятий учасник бойових дій, незалежно від наявності фізичних травм, стикається з нервово-психічними розладами, зокрема посттравматичним стресовим розладом (надалі – ПТСР). Серед поранених і осіб з інвалідністю ПТСР діагностується у кожного третього ветерана. Забезпечення психіатричної допомоги ветеранам із ПТСР залежать від прийнятої державою моделі забезпечення психічного здоров'я, яка визначається відповідним законодавством. Існують три моделі: медична, американська, англійська. Основна відмінність між цими моделями полягає у співвідношенні прав пацієнта і прав суспільства, зокрема права пацієнта на захист особистого життя і права членів суспільства на захист від дій пацієнта. Одним з індикаторів такого балансу є наявність або відсутність норм у законодавстві, що передбачають процедуру надання психіатричної допомоги без згоди пацієнта⁴⁵. Відповідно до медичної моделі забезпечення психічного здоров'я лікарі мають виключне право вирішувати питання щодо надання психіатричної допомоги пацієнтам, у тому числі без згоди самого пацієнта (у законодавстві досліджуваних держав такі норми відсутні). Відповідно до американської моделі забезпечення психічного здоров'я, лікарі-психіатри мають право госпіталізувати пацієнтів без санкції суду лише у випадку загрози суспільній безпеці. Така модель передбачена законодавством у *Державі*

---

⁴⁴ Program preventivnih sistematskih pregleda hrvatskih branitelja iz domovinskog rata za 2021. godinu. URL: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/20210%C5%BEujak/50%20sjednica%20VRH/50%20-%206%20Program.pdf> (дата звернення: 19.06.2023).

⁴⁵ Налуцишин В. В. Правове регулювання надання психіатричної допомоги: досвід держав Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 470–473.

Ізраїль. Англійська модель забезпечення психічного здоров'я передбачає надання допомоги без згоди пацієнта лише у випадках, коли необхідність лікування психічних розладів пацієнта обумовлюється виключно його інтересами (Закон про психічне здоров'я в Англії та Уельсі, 1983 р.). У Великій Британії у 1990 році прийнято Закон «Про національну службу охорони здоров'я та медико-соціальну допомогу», який регулює надання соціальних та психіатричних послуг на дому⁴⁶. Схожа модель функціонує в Канаді.

У **США** на законодавчому рівні створена інституційна база для забезпечення психологічної реабілітації ветеранів (Public Law 96-22 United States Code). Створена система центрів підтримки та обслуговування ветеранів, де медичні послуги, надані фахівцями, отримали назву «реадаптаційного консультування».

У **Великій Британії** діє постійний дослідницький онлайн-проект під назвою «Map of Need» («Карта потреб»). Цей простий у використанні додаток дозволяє ветеранам, які подали заявку, знайти доступні сервіси у їхньому регіоні проживання. Таким чином, держава забезпечує розподіл фінансування для програм підтримки ветеранів згідно з їхніми потребами. Особливу увагу приділяється програмам, які надають психологічну допомогу, включаючи лікування залежності, депресій та психосоматичних захворювань, оскільки такі хвороби є найпоширенішими серед ветеранів⁴⁷.

У **Республіці Хорватія** працює Загальнодержавна програма психосоціальної та медичної допомоги учасникам і постраждалим у Вітчизняній війні, Другій світовій війні та миротворчих місіях, яка включає психосоціальну допомогу. Довгостроковою метою Загальнодержавної програми є підвищення якості життя й підтримка повної психосоціальної реінтеграції всіх учасників та жертв війни на всій території Республіки Хорватія, а також для родичів осіб, які загинули під час виконання військових і поліцейських обов'язків в інших державах у рамках місій ООН, НАТО та ЄС⁴⁸. На місцевому рівні згадана Програма реалізується центрами психосоціальної допомоги, які проводять психосоціальні консультування з акцентом на пом'якшення наслідків травм, сприяння адаптації до цивільного життя та досягнення соціальних змін із метою покращення умов життя.

У **Державі Ізраїль** функціонує громадська організація Israel Trauma Coalition із багаторічним досвідом щодо психосоціального навчання, медичної реабілітації, формування стійкості та готовності до надзвичайних ситуацій. Організація та її регіональні відділення зосереджують свою діяльність на підтримці поліцейських і

---

⁴⁶ Gilbert H., Rose D., Slade M. The importance of relationships in mental health care: A qualitative study of service users' experiences of psychiatric hospital admission in the UK. *BMC Health Services Research*. 2008. № 8. P. 92–104.

⁴⁷ Coldefy M. (Irdes) The Evolution of Psychiatric Care Systems in Germany, England, France and Italy: Similarities and Differences. *Health Economics (Questions d'économie de la santé)* no 180, 2012/10. URL: <http://www.irdes.fr/EspaceAnglais/Publications/IrdesPublications/QES180.pdf> (дата звернення: 26.06.2023).

⁴⁸ Nacionalni program psihosocijalne i zdravstvene pomoći sudionicima i stradalnicima domovinskog rata, drugog svjetskog rata te povratnicima iz mirovnih misija. url: <https://branitelji.gov.hr/userdocsimages//dokumenti//nac%20program%20usvojeno%20na%20vladi%2030%2001%202014.pdf> (дата звернення: 19.06.2023).

військовослужбовців із ПТСР, а також членів їхніх сімей. Для дітей цих осіб розроблено низку програм психологічної реабілітації⁴⁹.

Економічна незалежність: працевлаштування, підтримка самозайнятості.

Усі військовослужбовці збройних сил *Великої Британії* є контрактниками. Відповідно до Статуту Збройних Сил Його Величності, командири несуть відповідальність за забезпечення доступу до інформації та консультацій щодо всіх аспектів адаптації до цивільного життя для всіх військовослужбовців незалежно від рангу та етапу їхньої служби. З наближенням кінця контракту, кожному пропонується можливість пройти навчання або отримати допомогу у пошуку роботи. Уряд проводить періодичні переговори з роботодавцями цивільних компаній, які можуть забезпечити працевлаштування колишніх військових. Поширеною є програма підтримки при переїзді в інше місце проживання з подальшим працевлаштуванням. Зазначеною програмою мають право скористатися ветерани, які прослужили понад 4 роки. Реалізація згаданої програми забезпечується Міністерством оборони та Товариством кар'єрного переходу (Career Transition Partnership, СТР) за підтримки кадрового агентства Right Management Limited. Кожному учаснику програми надається певний спектр послуг, а СТР пропонує ветеранам навчальні програми для перехідного періоду (із військової служби до цивільного життя), консультує щодо підготовки резюме, об'єктивно оцінює їхні можливості й допомагає у пошуку та підборі робочих місць. Right Management Limited забезпечує юридичну підтримку⁵⁰.

У *США* Служба працевлаштування ветеранів Міністерства у справах ветеранів надає допомогу ветеранам з обмеженими можливостями у підготовці до запропонованої роботи, її отриманні та збереженні, а також в організації власного бізнесу або отриманні послуг самостійного проживання. До обов'язків служби віднесено здійснення контролю за отриманням якісної професійної освіти та надання консультацій із питань кар'єрного росту. Зазначена Служба впроваджує програми професійної реабілітації, які мають на меті не тільки поліпшити фізичний стан ветеранів, але й допомогти їм у професійній орієнтації для подальшого розвитку та працевлаштування⁵¹. Особи, які були поранені або зазнали травм під час служби і не можуть продовжувати виконувати свої обов'язки, направляються до Інтегрованої системи оцінки інвалідності (IDES). Результати оцінки в IDES визначають рівень інвалідності, що є основою для отримання послуг за програмою Підготовка та працевлаштування ветеранів (VR&E), а саме: повна оцінка здібностей, навичок та інтересів у роботі; професійне консультування та розробка реабілітаційного плану для працевлаштування; допомога в пошуку роботи,

---

⁴⁹ ITC – Israel Trauma Coalition. URL: https://www.facebook.com/people/ITC-Israel-Trauma-Coalition/100070971876455/?amp%3Bamp%3Bamp%3Bamp%3Bamp%3B__tn__=kK-R (дата звернення: 28.06.2023).

⁵⁰ Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. URL: <https://veteranfund.com.ua/support-for-veterans-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland/> (дата звернення: 26.06.2023).

⁵¹ Altschuler G. C., Blumin S. M., G. I. Bill: The New Deal for Veterans, Oxford University Press, 2009. P. 24.

включаючи спеціальні заохочення для роботодавців; пристосування до робочого місця. Ветерани можуть навчатися без відриву від роботи або під час стажування. Якщо ветеран не може працювати через важку інвалідність, такій особі надаються послуги або допомога на самостійне проживання⁵².

У *Державі Ізраїль* працевлаштування демобілізованих є заходом реабілітації для осіб з інвалідністю. Департамент реабілітації Міністерства оборони⁵³ відповідає за реалізацію цих заходів, забезпечує підтримку та супровід осіб з інвалідністю під час їхньої інтеграції до цивільної роботи. Супровід здійснюється на всіх етапах, починаючи з допомоги та посередництва під час перевірки готовності роботодавця та його персоналу, і закінчуючи підтримкою та консультуванням протягом періоду працевлаштування. Професійна діагностика й адаптація до праці, включаючи адаптацію до робочого місця, є складовою частиною процесу працевлаштування осіб з інвалідністю. Спеціалізовані установи проводять діагностику, яка допомагає визначити, які професії найкраще підходять особам з урахуванням їхніх навичок, здібностей та фізичних обмежень. Протягом випробувального терміну або під час стажування (фінансуються департаментом реабілітації) перевіряється придатність особи з інвалідністю до запропонованої роботи, а також забезпечується необхідне обладнання й аксесуари для виконання роботи (спеціальне сидіння, спеціальне комп'ютерне обладнання, адаптоване програмне забезпечення тощо). Здійснюються також відповідні коригування для забезпечення доступності робочого місця, наприклад зміна розміру коридорів в офісі або адаптація туалетних кабінок тощо. Департамент компенсує роботодавцю відсутність демобілізованого військовослужбовця на період його тимчасової непрацездатності, яка пов'язана безпосередньо з його інвалідністю. Всім іншим демобілізованим військовослужбовцям надається можливість отримати професійну підготовку протягом першого року після звільнення з військової служби. У разі безробіття демобілізованого військовослужбовця денна сума допомоги по безробіттю не може бути меншою, ніж денна виплата для військовослужбовців.

Урядом *Канади* реалізується програма «Робота для ветеранів» (JFV)⁵⁴, метою якої є пошук роботи військовослужбовцям після їх звільнення із військової служби. Програма надає можливість користування порталом пошуку роботи як для ветеранів, так і для їх потенційних роботодавців, а також оголошує вакансії на роботи у федеральних органах й установах для ветеранів, за якими останнім надається перевага у працевлаштуванні.

Уряд *Хорватії* наразі реалізує Програму професійної підготовки та працевлаштування хорватських ветеранів та членів їхніх сімей на період з 2021 по

---

⁵²Department of Veterans Affairs / Veteran Readiness and Employment (VR&E). URL: <https://www.benefits.va.gov/vocrehab/> (дата звернення: 25.06.2023)

⁵³העסקת נכי צה"ל - מידע למעסיקים אגף השיקום - משרד הביטחון. URL: <https://shikum.mod.gov.il/rehabilitation/employment/employers#13> (дата звернення: 25.06.2023).

⁵⁴Jobs for Veterans – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/education-and-jobs/finding-a-job/veteran-job-seekers> (дата звернення: 19.06.2023).

2023 роки⁵⁵, яка призначена для безробітних хорватських ветеранів Вітчизняної війни, безробітних дітей загиблих або зниклих безвісти хорватських ветеранів, безробітних дітей добровольців та безробітних дітей осіб з інвалідністю, отриманою внаслідок війни. Метою Програми є покращення їхнього доступу до ринку праці та підвищення конкурентоспроможності, здобуття освіти та досвіду роботи, а також надання підтримки у реабілітації ветеранам, які опинилися у важких життєвих обставинах.

Програма професійної підготовки та працевлаштування хорватських ветеранів та членів їхніх сімей на період з 2021 по 2023 роки є шостим циклом реалізації заходів, спрямованих на заохочення до набуття освіти, забезпечення трудової зайнятості (працевлаштування) та запровадження підприємницької діяльності зазначеною категорією осіб, зокрема у сфері сільського господарства. Програма продовжує розвивати заходи щодо підтримки самозайнятості ветеранів, а також роботи підприємств хорватських ветеранів.

Особливості забезпечення житлом, житлові пільги.

У США функціонує спільна житлова програма Міністерства житлового будівництва та міського розвитку (HUD) і громадських організацій, які займаються питаннями бездомності (VASH)⁵⁶. Програма спрямована на підтримку ветеранів та їхніх сімей шляхом надання житлового ваучера HUD (Housing Choice Voucher) для вибору житла⁵⁷.

Програма грантів спеціально адаптованих житлових технологій (SAHAT) надає фінансову підтримку особам й організаціям для розробки та впровадження спеціально адаптованих житлових технологій (до 200000 доларів США). Головною метою згаданої Програми є створення зручних інженерних рішень, які сприяють ветеранам з обмеженими фізичними можливостями жити самостійно, без залучення зовнішньої допомоги. Для досягнення цієї мети використовуються передові технології – голосове керування, контроль навколишнього середовища та адаптоване обладнання для годування⁵⁸. Ветеранам з інвалідністю надаються гранти на придбання, обслуговування та зміну пристосувань у їхньому житлі. Гранти також надаються для будівництва спеціалізованого житла, яке найкраще відповідає їхнім потребам, пов'язаним з інвалідністю. Окрім того, надається житло для тимчасового проживання (TRA) на період часу, який необхідний для перебудови або адаптації до потреб ветерана з інвалідністю його постійного місця проживання.

---

⁵⁵ NN 20/2021 (26.2.2021.), Program stručnog osposobljavanja i zapošljavanja hrvatskih branitelja i članova njihovih obitelji za razdoblje od 2021. do 2023. URL: <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=47459> (дата звернення: 19.06.2023).

⁵⁶ Tribal Housing and Urban Development Veterans Affairs Supportive Housing (Tribal HUD-VASH) Program. URL: https://www.va.gov/homeless/docs/Tribal_HUD-VASH_Grants_Guide.pdf (дата звернення: 25.06.2023).

⁵⁷ Department of Veterans Affairs / U.S. Department of Housing and Urban Development-VA Supportive Housing (HUD-VASH) Program. URL: <https://www.va.gov/homeless/hud-vash.asp> (дата звернення: 25.06.2023).

⁵⁸ Department of Veterans Affairs / Specially Adapted Housing Assistive Technology Grant Program. URL: <https://www.benefits.va.gov/homeloans/sahat.asp/> (дата звернення: 25.06.2023).

Програма іпотечного страхування для ветеранів (VMLI) надає захист ветеранам з обмеженими можливостями або їхнім сім'ям у погашенні іпотечного кредиту на житло в разі смерті ветерана. VMLI доступна для військовослужбовців або ветеранів, у яких суттєво обмежені фізичні можливості, що сталося внаслідок їхньої служби, а також для тих, хто подав заяву на VMLI до досягнення 70-річного віку. Страховий захист автоматично закінчується після повного погашення іпотеки.

Держава Ізраїль взяла на себе зобов'язання компенсувати громадянам, у тому числі ветеранам, прямі й непрямі збитки, завдані їхньому житлу та майну внаслідок бойових або інших воєнних дій, згідно із затвердженими переліками. Компенсаційні виплати здійснюються відповідно до Закону про податок на майно та компенсаційний фонд⁵⁹. Відповідальність за виплату компенсації за збитки від воєнних дій покладено на Податкове управління Ізраїлю⁶⁰, куди громадяни можуть подати онлайн-претензію (מקוונת תביעה - ישר נזק)⁶¹ на офіційному вебсайті. Повідомлення про пошкодження потрібно подати менеджеру протягом двох тижнів з моменту завдання шкоди, а претензію про компенсацію – протягом трьох місяців. Спеціально утворені бригади, які складаються з фахівців компенсаційного фонду, податкової служби, оцінювачів та інженерів, після забезпечення безпечного доступу до пошкоджених місць, відвідують квартири, підприємства або офіси постраждалих громадян, пояснюють їхні права та надають інструкції щодо подання претензії.

В Ізраїлі демобілізовані особи мають право на підтримку у наймі житла або на тимчасове проживання в Будинку солдата⁶². Існують особливі умови для забезпечення військових, які не мають сім'ї (батька, матері, дружини/чоловіка, дітей). Фонд підтримки демобілізованих самотніх військових спеціально створений для фінансування армійських депозитів (пікадон) для будівництва житла, зокрема у сільській місцевості. Фіксовані гранти відповідно до умов, визначених для кожного гранта, автоматично виплачуються військовослужбовцям з інвалідністю щороку у певний місяць разом із місячною винагородою. Ці гранти надаються на: щорічну допомогу на оздоровлення; допомогу на утримання квартири (для осіб з особливою групою інвалідності); щорічну дотацію на опалення, охолодження та адаптацію будинку під потреби особи з інвалідністю; допомогу у придбанні побутової техніки тощо.

У **Великій Британії** доступ військовослужбовців і ветеранів до соціального житла забезпечується Міністерством житлово-комунального господарства, громадами та органами місцевого самоврядування. Законодавство надає гарантії на

---

⁵⁹ 1961-א"ש תשכ"א, חוק מס רכוש וקרן פיצויים, URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/273_001.htm#Seif27 (дата звернення: 26.06.2023).

⁶⁰ רשות המסים בישראל, URL: https://www.gov.il/he/departments/israel_tax_authority/govil-landing-page (дата звернення: 26.06.2023).

⁶¹ תביעה מקוונת - נזק ישר, URL: <https://www.misim.gov.il/smPapaInternet/frmOpenMiniLogin.aspx> (дата звернення: 26.06.2023).

⁶² Методичні рекомендації Фонду інтеграції демобілізованих військових, URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/odot/Publicity/Documents> (дата звернення: 26.06.2023).

житло тільки важкопораненим військовослужбовцям та ветеранам із нагальними житловими потребами. Встановлено пріоритет на отримання соціального житла від місцевих органів влади⁶³. Міністерство оборони разом з іншими державними органами зобов'язане направляти колишніх військовослужбовців, які знаходяться під загрозою бездомності (за умови отримання від них згоди), до місцевих органів управління житловим фондом⁶⁴.

Уряд *Канади* для запобігання та зменшення кількості безпритульних ветеранів забезпечує фінансування Програми подолання безпритульності ветеранів⁶⁵. Реалізація згаданої Програми відбувається за двома напрямками: послуги та підтримка (забезпечення доплати за оренду житла; надання комплексних послуг лікування наркотичної або алкогольної залежності ветеранів, які потенційно можуть стати безпритульними); нарощування потенціалу (підтримка спроможності організацій, які реалізують власні ініціативи для задоволення потреб ветеранів, які потенційно можуть стати безпритульними).

У *Республіці Хорватія* право на житлову допомогу, відповідно до Закону про права хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей, надається тим військовослужбовцям Збройних сил Хорватії, які отримали статус ветерана з інвалідністю. До них належать особи, які отримали ушкодження здоров'я (щонайменше 20 %) внаслідок поранень або захворювання (загострення або виникнення захворювання), отриманих під час захисту суверенітету Республіки Хорватія. Право на житлову допомогу реалізується шляхом отримання кредитів на придбання квартири чи будинку, на будівництво житла або на будівництво об'єкта незавершеного будівництва, поліпшення житлових умов тощо. Ветерани, інвалідність яких становить 80 – 100 %, звільнені від погашення кредиту, а решта погашають їх на більш вигідних умовах, ніж інші громадяни. Особам з інвалідністю, які у повсякденному житті потребують догляду та сторонньої допомоги, побудовані сімейні будинки відповідно до їхніх потреб.

Освітні програми для звільнених із військової служби.

У *США* функціонує розвинена система освіти та професійної підготовки для ветеранів⁶⁶. Ще за часів Президента Ф. Рузвельта прийнятий Закон, відомий як G. I. Bill of Rights, відповідно до якого надаються освітні пільги колишнім військовослужбовцям. Згідно з цим Законом Уряд взяв на себе зобов'язання оплачувати навчання (у коледжах або професійних училищах) демобілізованих військових протягом чотирьох років після завершення служби, надавати їм

---

⁶³ The ex-Service community. Royal British Legion, 2014. URL: <https://www.britishlegion.org.uk/get-involved/things-to-do/campaigns-policy-and-research/policy-and-research/the-uk-ex-service-community-a-household-survey> (дата звернення: 27.06.2023).

⁶⁴ Veterans Factsheet, 2020. The Office for Veterans' Affairs. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/874821/6.6409_CO_Armed-Forces_Veterans-Factsheet_v9web.pdf. (дата звернення: 27.06.2023).

⁶⁵ Veteran Homelessness Program: Overview – Government of Canada. URL: <https://www.infrastructure.gc.ca/homelessness-sans-abri/veterans/index-eng.php> (дата звернення: 19.06.2023).

⁶⁶ Стойка О. Я. Державна політика США у сфері вищої освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 19 (254), Ч. III. С. 234–242.

стипендії або забезпечувати їхню участь в інших освітніх програмах шляхом надання субсидій і кредитів⁶⁷. Освітні програми постійно оновлюються та уніфікуються, щоб забезпечити рівний доступ ветеранів, незалежно від того, у яких воєнних конфліктах вони брали участь. Закони, які оновлюють умови і порядок державної підтримки ветеранів, мають назву аналогічну до Закону 1944 року, а саме: Korean G. I. Bill, Vietnam G. I. Bill (Cold War G. I. Bill), Post 9/11 G. I. Bill тощо⁶⁸.

Програма Military Tuition Assistance (допомога на навчання військових) надає можливість військовослужбовцям отримати до 100 % відшкодування вартості навчання або вартості окремих курсів за обраними предметами. Проте є обмеження, відповідно до якого компенсація складає до 250 доларів США за семестрову кредитну годину (річний ліміт у 4500 доларів США). Програма не покриває витрати на житло та придбання підручників. Для отримання допомоги на оплату навчання ветеранам необхідно обрати акредитований навчальний заклад, зареєстрований у Департаменті освіти. Для ветеранів, яким допомога на навчання не повністю покривається за зазначеною програмою, Міністерство у справах ветеранів пропонує додаткову програму допомоги на навчання, яка відшкодовує різницю. Згадана програма доступна військовослужбовцям, які мають право на пільги відповідно до законів «Montgomery GI Bill» або «The Post-9/11 GI Bill» та перебували на дійсній службі принаймні два роки. Отримання додаткових пільг зменшить суму пільг, на які військовослужбовець має право після звільнення із військової служби⁶⁹.

У *Державі Ізраїль* діє низка програм, спрямованих на підтримку набуття освіти для демобілізованих осіб. Одна з таких програм – «Mishli» (י"מ של תוכנית) – надає можливість завершити повну середню (12-річну) освіту. Учасники цієї програми отримують на навчання 100 % фінансування, допомогу в побудові кар'єри та супровід ще протягом двох років після завершення ними Програми⁷⁰. Інша програма, якою можуть скористатися всі демобілізовані військовослужбовці – «Nachshonim for Teaching» ("להוראה נחשונים"), спрямована на підготовку кадрів для сфери освіти: директорів шкіл, координаторів, керівників команд та інших керівних посадових осіб. У випускників цієї програми є можливість отримати ступінь бакалавра та магістра, а також сертифікат викладача протягом короткого періоду (3 або 4 роки) відповідно до навчального плану⁷¹.

---

⁶⁷ Altschuler G. C., Blumin S. M., G.I. Bill: The New Deal for Veterans, Oxford University Press, 2009, P. 47–48.

⁶⁸ James T. Bennett. Paid Patriotism? The Debate over Veterans' Benefits. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315114491> (дата звернення: 19.06.2023).

⁶⁹ Department of Veterans Affairs / About GI Bill benefits. URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/> (дата звернення: 25.06.2023).

⁷⁰ תוכנית מ"מ: השלמת 12 שנות לימוד / מדינת ישראל, משרד הביטחון URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/PreAcademic/Pages/mishley.aspx> (дата звернення: 27.06.2023).

⁷¹ תוכנית "תלמים/מדינת ישראל, משרד הביטחון URL: <https://www.hachvana.mod.gov.il/unique/Pages/tlamim.aspx> (дата звернення: 27.06.2023).

У **Канаді** діє Програма пільг на навчання та тренування⁷², що компенсує витрати на освіту демобілізованих військовослужбовців Збройних сил Канади, які прагнуть досягти особистих або кар'єрних цілей. Фінансування доступне для відвідування коротких курсів, навчальних бізнес-таборів, майстер-класів та семінарів. Умовами для отримання таких пільг є: почесне звільнення зі Збройних сил Канади після 1 квітня 2006 року (з дати набрання чинності нового Закону про Збройні сили) або перебування у резерві й наявність не менше 2191 оплаченого дня служби.

Створення багатокomпонентної системи підтримки ветеранів під час переходу від військової служби до цивільного життя.

У **США** Служба з питань перехідного періоду та економічного розвитку співпрацює з різними громадськими організаціями, у тому числі ветеранськими, із метою сприяння переходу ветерана з військової служби до цивільного життя. Взаємодія держави і ветеранської спільноти, яка представлена Спілкою ветеранів США, має тривалу історичну традицію тісної співпраці та розробки масштабних програм підтримки ветеранів щодо комплексного підходу до проблем їхньої інтеграції у цивільне життя. Так, у 2011 році створена урядова організація психологічної та соціальної адаптації ветеранів, відома як Polytrauma System of Care, яка надає допомогу ветеранам і членам їхніх сімей. Фінансування низки заходів здійснюється ветеранськими організаціями. Одна з найвідоміших ветеранських організацій Purple Heart Foundation (Фонд Пурпурового Серця) об'єднує майже 20 тисяч волонтерів і має підрозділи на території всієї держави⁷³.

У **Великій Британії** забезпечується перехід військових осіб до цивільного життя за допомогою урядових відомств, громадського сектору та бізнес-спільноти в рамках Угоди Збройних сил. У 2018 році прийнята Стратегія для підтримки ветеранів на 10-річний період. Із метою подальшого зміцнення співпраці у зазначеній сфері відповідно до згаданої Стратегії розроблено План дій на 2022 – 2024 роки. Однією з найвідоміших неурядових організацій є Veterans Gateway, яка об'єднує благодійні організації, що надають підтримку ветеранам. До складу Veterans Gateway входять такі організації, як Royal British Legion (організація фінансової та соціальної підтримки військових та ветеранів), SSAFA (благодійна організація збройних сил)⁷⁴, Combat Stress (організація підтримки психічного здоров'я ветеранів) та Connect Assist (спеціалізований аутсорсинговий контакт-центр). Help for Heroes є ще однією відомою благодійною організацією, яка працює з ветеранами. Вона організовує спортивні та соціальні заходи по всій країні, а також онлайн-заходи для боротьби з самотністю та ізоляцією. Організація надає фінансові

---

⁷² Education and Training Benefit (ETB) – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/education-and-jobs/back-to-school/education-training-benefit> (дата звернення: 19.06.2023).

⁷³ Обухов П., Гиманов О. Жовта стрічка та Пурпурове серце: як у США ветеранам війни та конфліктів допомагають. URL: <https://dumskaya.net/news/kak-v-ssha-obshchestvennye-organizacii-pomogayu-094460/> (дата звернення: 28.06.2023).

⁷⁴ Veterans' Gateway. Official site. URL: <https://www.veteransgateway.org.uk/> (дата звернення: 28.06.2023).

гранти на адаптацію житла для осіб з обмеженими фізичними можливостями та для купівлі необхідного медичного обладнання⁷⁵.

Одним із способів інтеграції ветеранів у цивільне життя є перехід із військової служби до бізнес-стартапів. Приблизно 6 % малих підприємств у Великій Британії належать колишнім військовим⁷⁶.

У *Державі Ізраїль* Уряд співпрацює з мережею закладів допомоги особам, які брали участь у воєнних конфліктах. Організація «Beit Halochem» забезпечує підтримку ветеранів з інвалідністю. Мережа центрів, що входять до складу цієї організації, надає послуги з фізіотерапії, гідротерапії та реабілітації для демобілізованих військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також проводить освітні й культурні заходи, творчі майстерні тощо⁷⁷.

У *Канаді* Сімейна програма ветеранів (VFP)⁷⁸ для військових Збройних сил Канади, які звільняються за медичними показниками, передбачає надання різних послуг підтримки у перехідний період: курси та групові тематичні заняття; додаткові курси первинної психологічної допомоги; консультивання сімейних пар, які долають наслідки посттравматичного стресового розладу або післяопераційного стресу.

Висновки. Питання формування нової державної політики щодо ветеранів, розвитку програм їхньої підтримки та створення ефективної моделі інтеграції ветеранів у цивільне життя нині в Україні є актуальними.

За результатами проведеного дослідження слід зазначити, що система державної підтримки ветеранів є найрозвиненішою у США. У своєму розвитку система еволюціонувала від окремих заходів, спрямованих на вирішення найнагальніших проблем ветеранів (медична допомога, реабілітація, спеціалізовані виплати ветеранам з інвалідністю, професійна реабілітація з подальшим працевлаштуванням)⁷⁹, до централізованої та комплексної системи підтримки, яка включає: страхування військовослужбовців; виплати компенсацій ветеранам, які отримали інвалідність через участь у бойових діях⁸⁰; освітні програми⁸¹; заходи для запобігання безпритульності; спеціалізовані програми для інтеграції ветеранів у цивільне життя. Важливо зазначити, що сучасна модель державної підтримки ветеранів у США відображає нове розуміння ролі ветеранів у суспільстві та

---

⁷⁵ УВФ проаналізував ветеранський досвід Британії: що цікавого. URL: <https://novynarnia.com/2023/03/21/uvf-proanalizuvav-veteranskyj/> (дата звернення: 27.06.2023).

⁷⁶ Ex-forces entrepreneurs: How veterans can start and grow businesses. Startups, 2022. URL: <https://startups.co.uk/blog/ex-forces-entrepreneurs/> (дата звернення: 27.06.2023).

⁷⁷ Реінтеграція ветеранів – світовий та український досвід. URL: <https://www.prostir.ua/?news=reintehratsiya-veteraniv-svitovuj-ta-ukrajinskyj-dosvid> (дата звернення: 28.06.2023).

⁷⁸ Veterans Family Report – Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/financial-support/financial-planning/veteran-family-program#01> (дата звернення: 19.06.2023).

⁷⁹ Gonzalez J. J., McGee M. P., Kemp R. L. Veteran Care and Services: Essays and Case Studies on Practices, Innovations and Challenges, McFarland, 2020, P. 13.

⁸⁰ Altschuler G. C., Blumin S. M., G. I. Bill: The New Deal for Veterans, Oxford University Press, 2009. P. 25–26.

⁸¹ Patricia Solís & Amal H. Aljaddani. Modeling Education Deserts for Veterans and Military Families in the Southern United States. Annals of the American Association of Geographers. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/24694452.2021.1947769> (дата звернення: 27.06.2023).

належний підхід до їхньої підтримки. Ветерани мають можливість реалізувати свої права на рівних умовах з іншими громадянами, отримуючи окремі спеціальні умови після демобілізації, але вони не стають винятковою соціальною групою або пільговою категорією⁸². Держава стимулює ветеранів та створює для них можливості якісної інтеграції у цивільне життя. Зазначена концепція втілена у низці законів США.

Одним з основних завдань сучасної державної політики України є створення системи соціальної підтримки, яка в обов'язковому порядку має передбачати заходи щодо адаптації ветеранів до повноцінного цивільного життя після завершення військової служби. Потребують комплексного аналізу: функції системи органів соціального захисту, підприємств, установ та організацій щодо їх здатності виконувати завдання з питань соціальної підтримки ветеранів; наявні спроможності держави для ефективного реагування на поточні й прогнозовані проблеми соціального захисту ветеранів війни⁸³. У Верховній Раді України на розгляді знаходиться законопроект «Про державну ветеранську патронатну службу», положення якого передбачають створення при Кабінеті Міністрів України Державної ветеранської патронатної служби для організації процесу повоєнної адаптації демобілізованих військовослужбовців до цивільного життя, яка діятиме упродовж 5 років на засадах державно-волонтерського партнерства⁸⁴.

Варто зазначити, що система партнерства між державою, відповідальними (соціальними) бізнес-структурами та громадським суспільством зарекомендувала себе у зарубіжних державах та в Україні. Державно-приватне партнерство може позитивно позначитися на рівні соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей. Окрім того, такі заходи дозволяють залучити більше суб'єктів до створення сприятливих умов для адаптації ветеранів до цивільного життя.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.

---

⁸² Mettler S. Soldiers to Citizens: The G. I. Bill and the Making of the Greatest Generation, Oxford University Press, 2005. P. 19.

⁸³ Порядок проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України: Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10.06.2022 р. № 663. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/663-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.06.2023).

⁸⁴ Про державну ветеранську патронатну службу: проект Закону (реєстр. № 9423 від 27.06.2023). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42160> (дата звернення: 29.06.2023).